

اووه څلوېښتم پوډکاست

سیستان او د برتانیا منځګړیتوب

جنبش: سلام به شنونده های عزیز و علاقه مندان پوکاست با رئیس جمهور. در ادامه بحث های تاریخی قرن نوزده، امروز به تعیین سرحدات غربی افغانستان و حکمیت انگلیسها - که باعث تقسیم سیستان تاریخی با فارس قاجاری شد، میپردازیم.

په دې خپرونه کې، په سیستان کې د فارس-افغان لانجه او د انگرېزانو د منځګړیتوب پایلې خپرو. زه داود جنبش یم. ډاکتر صاحب محمد اشرف غني په سلام مو هرکلی کوم او خبرو ته مو را بولم. مهرباني وکړئ!

دکتور غني: بسم الله الرحمن الرحيم. ډېره مننه. زما تاوده سلامونه ټولو وطنوالو ته، ټولو خویندو او ورونو ته او ټولو افغانانو ته، هر چهرې چې دي.

جنبش: له تاسو نه هم مننه. موضوع مې روښانه کړه، له فارس سره پوله په حقیقت کې د افغانستان لومړنی نړیوال سرحد و چې د گولدمید انگریزي پلاوي په منځګړیتوب مشخص او دایمي شو. اصلاً لانجه څه وه؟ او ولې په کې انگرېزان را منځګړي شول؟

دکتور غني: لانجه په دې کې وه چې د فارس حکومت دا دعوه درلوده چې سیستان د صفویانو د حکومت یوه برخه وه او افغانان پس له احمدشاه بابا نه په دې باندې حاکم وو او د سیستان خانان، خاصاً د بلوڅو سرداران ټول د افغان حکومت پورې تړلي وو. لانجه ځکه راغلله چې وختې چې دوست محمد خان - امیر دوست محمد خان، د هرات له نیولو نه پس ته حق ته ورسېد، امیر شېرعلي خان او ورونه یې په داخلي جګړې کې اخته شول او ۶ کاله په دې باندې تېر شول. په دغه وخت کې د قاجارو یو امیر و، د قاین امیر و، محمد عالم خان نومېده. ده په چل، نه په زور، ورو په ورو پرمختګ وکړ او په دغو ۶ کالو کې دی مخ ته راغی، چې تر نادعلي پورې مخکې راغلی و. انگرېزانو ته اصلي مسئله دا وه چې فارس له روسانو سره تړلی و او وختې چې دوی دې ته وکتل چې [د اوسني هلمند ولایت] نادعلي ته دی نژدې کېږي، نو دا یې هندوستان ته یو لوی گواښ وباله، ځکه چې له دې ځای نه کوټې ته او قندهار ته لاره زښته ډېره نژدې ده او په ګډه دوی کولای شول چې برتانیایي هند ته یو لوی گواښ وړاندې کړي. له بلې خوا نه، دغه وخت کې شېرعلي خان خپل حاکمیت ټینګ کړی و او غوښتل یې چې سیستان ونیسي. انگرېزان له دې نه ډارېدل چې که یوه جګړه د افغانانو او د فارس حکومت منځ کې [پېښه] شي دوی به په تاوان اخته شي. مخکې له هغه نه، ۱۸۵۶ کې چې فارس هرات باندې تېری کړی و او هرات یې ړنگ کړ، دوی په زوره قاجاریان وایستل او دوی سره یې یوه معاهده

کړې وه چې د معاهدې په اساس باندې به منځگړیتوب کېږي. نو ځکه دوی درخواست وکړ او امیر شېرعلي خان چې مخکې له هغې نه په ۱۸۶۹ کال کې د هند نایب السلطنة سره لیدلي وو او په دې باور و چې د انگرېز حکومت په هند کې ده سره ښې اړیکې لري، دا حکمیت یې ومانه. د حکمیت منلو په اساس چې دواړو خواوو ومانه، د انگلستان حکومت گولډشمېد چې یو جنرال و او اصلاً دی د ټېلېگراف متخصص و [افغانستان ته راولېږه]. بله ښېگنه چې ده درلوده د انگرېزانو له نظر نه دا وه چې په فارسي، عربي او ترکي باندې پوهېده. نو داسې یو نفر یې راولېږه چې مخکې یې منځگړیتوب نه و کړی. په جغرافیایي مسایلو باندې، په قومي مسایلو باندې او خاصاً د اوبو په مسایلو باندې بلد نه و.

جنبش: پس به این صورت، فارس ادعا داشت که این منطقه از زمان صفوی ها بخشی از فارس بوده و افغانها ادعا داشتند که بعد از آن این همواره تحت تسلط شاهان افغان بوده. این ادعاهای متقابل را کمیسیون گولدمید چگونه ارزیابی میکرد و چگونه این ها را در مقابل هم قرار میداد و فیصله میکرد؟

دکتور غنی: اساس این بود که رئیس کمیسیون گولدمید بود. در پهلوی او یک کمیسار یا نماینده از حکومت قاجاری فارس بود. نماینده دیگر از افغانستان بود. نماینده افغانستان، شخصیت مهم قرن نوزده افغانستان سید نورمحمد شاه بود. و سوم، از حکومت برتانیایی هند یک نماینده دیگر بود که به نام جنرال پالاک یاد میشد. اصول این بود که باید همه کمیسیون با هم نقاط را بررسی کنند با اسناد منسجم بیایند. هر کدام اینها راجع به سابقه و همچنان راجع به اینکه که در حالت فعلی در کجا حاکم است و مردم به این چی رقم تعلق دارد. بدبختانه گولدمید ۴۰ روز پیشتر از حضور سید نورمحمد شاه و جنرال پالاک به منطقه قاین رسید و میرعالم خان او را مطلق مثل نظر بند یا بندی واری در یک قلعه نگه کرده بود. ۴۰ روز بعد تقریباً وقتیکه هیئت افغان و هند برتانیایی مشترکاً رسیدند، گولدمید ۲ روز در ساحه سفر کرده بود. سید نورمحمد شاه با استدلال و دلایل بسیار خاص آمده بود، اما گولدمید بعد از ۲ ملاقات با اینها اعلان حکمیت خود را کرد، و در اصول این ذکر شده بود که فیصله آخر را وزیر خارجه انگلستان میکند. از آن جهت، بعد از این سید نورمحمد شاه به هند برتانیایی می‌رود، به کلکته می‌رود و اسناد و نظریات خود را پیش میکند، مگر وزیر خارجه برتانیایی گولدمید را صحنه می‌گذارد. سید نورمحمد شاه هنوز هم منتظر است، قبول نمیکند این را، چون قبل از آن شاه فارس این را قبول نکرده بود. بالاخره شاه فارس اعلان میکند که این را قبول کرده، و طبق هدایت امیر شېرعلي خان سید نور محمد شاه هم این سند را صحنه می‌گذارد، اما با نهایت افسردگی.

جنبش: په دې حساب دواړه لوري ناخوښه وو، اما یو ډول مجبوریت یې درلود چې دا ومني. افغان مورخینو که څه هم ډېر لږ په دې باره کې لیکلي دي، بیا یې هم یادونه کړې چې د دغه تړون له مخې یا د دغه منځگړیتوب له مخې افغانستان ډېره سیمه و بایله. محمود طرزي په سراج الاخبار کې هم ډېره لویه مقاله په دې برخه کې لري چې د سیستان ډېره برخه په دغه حکمیت کې زموږ لاسه ووتله. دقیقاً ویلی شوو چې کومې سیمې له لاسه لاړې؟

دكتور غني: خبره په دې کې وه چې هم افغانستان، هم فارس غوښتل چې ټول سيستان د دوی برخه شي. دلته يوه مسئله ډېره مهمه ده، ځکه په هغو شپږ وکالو کې چې افغانستان په داخلي جگړې کې و او ورونه يو بل [سره] اخته وو، د انگلستان خارجه وزير د فارس سفیر ته په لندن کې ويلي و چې خبره په زور پورې تړلې، هر چا چې نيولې ده، حق به د هغه وي. او دا فيصله نه په هند کې برتانيایي حکومت سره شريکه شوې وه، نه شيرعلي خان سره، ځکه چې که شيرعلي خان ته دا خبره رسېدلې وای، ده کولای شول [سيمه ونيسي]، ده سره کافي قوت و، خاصتاً سردار محمد يعقوب خان چې هرات کې والي و، کولای يې شول چې ډېر اقدامات وکړي، ځکه چې د قاين امير سره داسې قوت نه و. په دې اساس باندې، يو هم خوښ نه وو. څه چې گولدشمېد وکړل، آباءه ساحه د سيستان يې ټوله فارس ته وېښله او دښتې يې مور ته راکړلې. سربېره پر دې، اوبه يې او خاصتاً دا لوی تالابونه چې د «هامونو» په نامه يادېږي، ددې منځ کې يې خط وويسته، بې له دې نه چې دا ساحه وگوري. په اوبو باندې دی [گولدشميد] قطعاً نه پوهېده. نو ډېره خاوره مو له لاسه ورکړه. له تاريخي نظر نه، دا ساحه کم له کمه ۵ زره کاله تمدني ساحه ده. لرغون پېژندونکي ټول په دې باندې قانع دي، لکه چې د فرات او دجلې سيند ته وايي، دې ته هم د هلمند حوزه وايي يا د آمو حوزې غوندې. ډېره خاوره مو بايلودله او مور ته چې لويه لانجه پاتې شوله، په اوبو باندې وه، چې هغې باندې به پس ته وغږېږو.

جنېش: دقيقاً په اوبو باندې به وغږېږو. فورمول انگليسيها چې بود؟ مثلاً از روی چی این تقسیمات را انجام دادند. یکی که مسایل تاریخی بود که هر کدام استدلال های خود را داشتند. اینها چگونه مثلاً این خط را در وسط تالابها گذاشتند، و بهترین بخش سيستان را به فارس دادند؟

دكتور غني: مسئله بدبختانه بسیار ساده بود. گولد شميد گفت فارس حکومت کلاتر است، مهمتر است در این مرحله که فارس را بطرف انگليس جذب کند و افغانستان حکومت کوچکتر است، از این جهت ساحه آباد را به فارس ميگذارند. قطعاً اسنادی را و دلایلی را که سيد نور محمد شاه با استدلال خاص جمع آوری کرده بود، مورد نظر نميگرفت. حکمیت بسیار ساده است در چند ماده. تنها ماده آخرش سر آب است. نکته ديگری که در این اهميت خاص دارد، در این مرحله قبایل بلوچ ما در سيستان حاکم شده بودند، و نقش بسیار اساسی را ایفا ميکردند. و اینها همه سردارهای عمده بلوچ خود را مربوط افغانستان، اول به دولت امير شيرعلي خان و بعد از آن به عبدالرحمن خان ميدانستند و یک قسمت اینها تا سالهای دهه دوم عبدالرحمن خان حکمرانهای محلی مقرر شده بودند و مردم بانفوذ بودند. بنابراین از نگاه ترکیب [جمعیتی] افغانستان هم تغيير بزرگ آورد که قسمت قابل توجه برادرها و خواهرهای ما که بلوچی ميگفتند، از افغانستان جدا شدند.

جنېش: طبعی ده، انساني احساس دی، کله چې خاوره مو له لاسه وځي قهر درځي او غوسه کېږي، مخصوصاً چې يو لوی قدرت لکه انگرېز مو خوا کې وي او درته وايي چې غلي شئ، څه مه وايئ. امير شيرعلي خان په قهر و، آیا خپل دغه قهر يې برتانيایانو ته رسولی؟ نوي اسناد، کوم چې تاسې اوس ترلاسه کړي د برتانيا له آرشیفونو نه، په هغې کې، د هغه د قهر او غوسې په باره کې کوم شيان راغلي؟

دکتور غني: هو، بالکل، مگر خبره په دې کې وه چې برتانويان د ده په خپگان باندې او د خپگان په ژورتيا باندې، يوازې ۷ کاله پس ته پوه شول. په دې معنی چې ۱۸۷۷-۷۸ کې بيا مذاکرات کېږي. دغه مذاکراتو کې چې نوی نایب السطنه راغلی او د انگرېز دريځ بدل شوی، سيد نورمحمد شاه بيا لېرل کېږي د امير شېرعلي خان له خوا، او اوس سيد نورمحمد شاه د افغانستان صدراعظم دی، او لومړی وار دی چې القاب د ده او کابينې په پښتو شوي او ده ته يې ټولواک خطاب ورکړی و.

جنبش: وپښی که دلته يې لږه اورېدونکو ته واضح کړو چې د گولد شميد د منځگړيتوب نه وروسته چې نوی نایب السطنه يا وایسرای هند ته راغی، بيا دا مذاکرات وشوو. ولې بيا وشول؟

دکتور غني: نه، دا دويم مذاکرات په سيستان باندې نه وو. دويم مذاکرات په دې باندې وو چې انگرېزانو غوښتل چې د افغانستان خارجي اړيکې ترلاسه کړي او نوي امتيازات يې غوښتل چې هغه باندې به مور او تاسې پس ته راشو. دغه وخت کې دی يعنې ۸ کاله پس د دې نه چې د سيستان مسئله ټوله شوې، انگرېزان پوښتنه کوي چې ولې شېرعلي خان له مور نه خفه دی؟ او سيد نورمحمد شاه چې اوس په دې وخت کې د افغانستان صدراعظم دی، دوی سره په پېښور کې ډېر په تفصيل غږېږي او لومړی خبره چې دی پورته کوي، وايي سيستان کې تاسې مور سره جفا وکړله، شېرعلي خان بېحده له تاسې نه خفه دی، ځکه چې ده تاسې باندې باور وکړ او په دې ډاډ کې و چې تاسې به عادلانه فيصله کوئ. تاسې ظالمانه فيصله وکړله او ځکه امير له تاسې نه خفه دی. نور دلايل يې هم درلودل، خو خاصتاً د سيستان مسئله. نو دغه وخت کې ده چې انگرېزان په دې پوهېږي چې [امير شېرعلي خان ترې خفه دی]، اما خبره له خبرې نه تېره شوې ده. عمده نتيجه يې دا وه چې شېرعلي خان دوی باندې خپل اعتماد له لاسه ورکړ او که دا مسئله بل رقم فيصله شوې وای، شايد دويمه جگړه د انگليس و افغان نه وای شوې.

جنبش: وپښی د دغه خفگان او ددغو ناندریو تفصيلات په ارشيفي اسنادو کې د برتانيا موندلی شوو؟

دکتور غني: هو بالکل! ما زرها پانې اوس لوستې دي. اکثره مورخين زما په شمول، د شېرعلي خان دورې باندې کافي اسناد مو پخوا نه وو ليدلي. په دې څو کالو کې له ښې مرغې نه ما وکړی شول چې دا اسناد ترلاسه کړم. هم هغه گزارشونه چې د انگرېز مسلمان استازي په کابل کې لېرلي دي او هم د سيستان د مذاکراتو او هم د سيد نورمحمد شاه مذاکرات په تفصيل سره، اوس اسنادو کې مې ليدلي دي، دا اسناد مور خوندي کړي دي او پس له دې نه به ان شاء الله تعالی د افغانستان ځوان څېړونکي او زموږ محترم مورخين او دا ټول، دې ته لاسرسی ولري.

جنبش: ناراحتی امير افغان از باختن زمين يا سرزمين بود يا دقيقاً به عواقب جدی تر ديگر هم متوجه بود که یعنی در اين مناقشه انگليسها طرف فارس را بر افغانستان ترجيح داده اند؟

دکتور غني: سه دليل بود. دليل اول ساحه بود، چون از نگاه نفوس، فراموش نکند که در اين دوران نفوس افغانستان کمتر از ۵ ميليون بود. در دوران عبدالرحمن خان بالآخره تخمين نو شد در حدود ۵ ميليون، و شمال افغانستان خالی

شده بود. چون یک وبای عظیم در شمال افغانستان آمد، که بنام خشکسالی فارس مشهور است، در سال ۱۸۷۲-۷۳. صدها قریه مطلق خالی شده بود، بناءً نفوس مهم بود. مسئله دوم ساحه بود، چون برای او [امیر] یک مسئله حیثیتی بود، که جایرا که احمدشاه بابا و سلاطین سدوزی حکومت کرده بودند، و بعد از آن کاکایش در قندهار و شهزاده کامران در هرات، تحت ساحه نفوذ خود میدانستند، آنرا از دست بدهد. و همراهی فارس او رقابت خاص داشت. احساس کمتری نداشت. فکر میکرد که مسایل داخلی افغانستان و جنگ اول افغان - انگلیس نفوذ افغانستان را کم کرده و هم از حمله فارس بر هرات - دو حمله اش نهایت متاثر [بود]، فارس را خطر میدانست. نکته سومش مسئله آب بود. هر سه مسئله با هم یکجا شد و موجب این شد که اعتمادی را که در سال ۱۸۶۹ در ملاقات با نایب السلطنه انگلیس در امباله که برایش یک دربار خاص ترتیب کرده بودند، ایجاد شده بود، این را از دست بدهد.

جنبش: شما اشاره کردید که اگر حکمیت انگلیس به این شکل پیش نمیرفت شاید جنگ دوم افغانستان و انگلیس هم رخ نمیداد و شاید حالی ما یک افغانستان دیگری میداشتیم. چی چیزی نوی در این اسناد است که دال بر این حقیقت باشد که اگر اینطور نمیشد، شیرعلی خان به روسها نزدیک نمیشد و انگلیسها بهانه ای برای حمله بر افغانستان نمی یافتند؟

دکتور غنی: باز هم تمام اسناد را که بررسی کنید - که من بررسی کرده ام، عمده ترین نکته از ناراحتی امیر شیرعلی خان سیستان است. مسایل دیگر نسبتاً په مراتب کوچکتر بود. مسئله سوات بود که با آخوند سوات انگلیسها بدون اجازه او تماس گرفته بودند. مسئله خان قلات بود که باز هم بدون اجازه او تماس گرفته بودند، اما خان قلات آمد برای مشوره پیش او. و در بدخشان یکی از خوانین محلی را برایش انگلیسها یک هدیه روان کرده بودند. و مسئله دیگر اینها این بود که هنوز شهزاده عبدالله را اینها به حیث ولیعهد به رسمیت نشناخته بودند. وقتیکه مسایل دیگر را مقایسه میکنید، عمده ترین مسئله همین است که فضای بی اعتباری بوجود آمد، و خاصتاً اینکه دلایل سیدنور محمد شاه گوش شنوا پیدا نکرد. حکومت هند برتانوی بر خلاف وزارت خارجه انگلستان به این نظر بودند که سیستان به افغانستان تعلق دارد. اینها از فیصله وزیر خارجه اش که لاردرسل نام داشت - که از اجداد فیلسوف مشهور برترند رسل بود، خبر نبودند. تنها در جریان این مذاکرات و حکمیت از آن خبر شدند. و امیر شیرعلی خان حرفش این بود که اگر مسئله به شمشیر و تفنگ میبود، [پس] میماندید که ما در میدان مسئله را حل میکردیم. شما مانع آن شدید، گفتید این از راه دیپلوماسی حل میشود، اما دیپلوماسی را به ضرر منافع افغانستان تثبیت کردید، و بنابراین وقتیکه مسئله پیشرفت روسها میآید و هئیت خاص روس - که البته بدون اجازه امیر آمده بودند در افغانستان، پیش میآیند و وعده های باغ سرخ و سبز را به او [امیر] نشان میدهند، در این وقت او بی اعتمادی خود را اظهار میکند، و این موجب آن میشود که خطاری را که حکومت هند برتانوی به او [امیر] میدهد - که یا هئیت ما را قبول کن یا حمله میکنیم، جدی نمیگیرد و جنگ دوم افغان - انگلیس رخ میدهد.

جنبش: آیا عادلانه به وي -دغو توضيحاتو ته په کتنه، چې سپری ووايي چې له فارس سره د افغانستان د لويديځې پولې ټاکنه د نولسمې پېړۍ د لويې لوبې د امپريالستي اندېښنو زېږنده وه، يعنې يوه نتيجه يې وه، ځکه چې انگرېزانو فکر کاوه چې روسان مخ ته راځي، په هر قيمت چې کېږي بايد دوی يې مخ ته ودرېږي، که واړه ملتونه -لکه افغانستان، د پښو لاندې هم کېږي، مهمه نه ده؟

دکتور غني: هو دا خبره بالکل سهي ده، مگر دا څو ابعاد لري: يو، هرات ته که وگورئ، که انگرېزانو واقعاً دوه واري په فارس باندې حمله نه وای کړې، شايد مور هرات له لاسه ورکړی وای. هلته هغه زموږ په گټه تمامه شوله، ځکه چې هرات دوی د ټول هند کيلي بلله. بيا هم دا مه هېرئ چې د عبدالرحمن خان په دورې کې بيا هم په هرات باندې نژدې دوی له روسانو سره جگړه کړې وه، چې هلته به بېرته راځو [کله] چې د شمال سرحد باندې راشو. دويمه يې دا ده، چې دا ټوله مسئله په دې کې ده چې دوی غوښتل چې د دوی او د روسيې منځ کې يو مسلمان ملک وي چې د روسانو نفوذ لاندې نه وي او د دوی نفوذ لاندې وي، اما د دوی او روسانو منځ کې يو دېوال غوندې وي. د افغانستان سرحدونه او بيا د ډيورنډ کرښه، ټول د دغه نتيجه ده. په دې دوران کې -جنبش صاحب دا په ياد ولرئ، چې دا لومړي سرحدونه دي چې په آسيا کې او افريقا کې خوندي کېږي. افريقا سرحدونه نه درلودل، په شلمې پېړۍ کې منځ ته راغلل او که منځني ختيځ ته هم وگورئ، اکثر سرحدونه يې شلمې پېړۍ کې منځ ته راغلل. د لويې لوبې خبره په دې کې وه چې آیا روس به هندوکش کې ودرېږي که آمو کې؟ او بالاخره انگرېزان په دې وتوانېدل چې روس قانع کړي چې آمو کې ودرېږي. په دې باندې به پس ته وغږېږو. دې خوا ته ډار يې دا و چې روس او فارس سره تړلي دي او که فارس راځي نادعلي ته -اوسني هلمند ولايت ته، چخانسور ته، فراه ساحې او دې ته، دا په حقيقت کې د روس پښه خلاصوي. په دې باندې دوی ډېر سخت تلوار درلوده چې څنگه اقدام وکړي چې روس خيبر ته يا کورمې ته يا قندهار ته ونه رسېږي. اما دا يې کتل چې د جگړې خطر زښت ډېر دی. ما نوي اسناد کتلي دي چې دا په تفصيل راځي چې د افغانستان سرحدونه دوی څنگه وټاکي، چې که د روس له خوا تېری کېږي، دوی وکړی شي چې جگړه په افغانستان کې وکړي، نه په هندوستان کې.

جنبش: اين نظريه شما که اگر حکميت گولدشميد به اين شکل پيش نميرفت شايد يک حالت ديگري ميداشتيم و جنگ دوم با انگليسه رخ نميداد. در تاريخ نويسي معاصر ما وقتيکه به بخش سيستان نگاه ميکنيد چيزی زياد نمی يابيد. تنها [مير غلام محمد] غبار يک بحث کوتاه دارد و من در سراج الاخبار مقاله ييرا ديدم که به شما يادآوری کردم. فکر ميکنيد چرا اين بخش در تاريخ نويسي ما به اين شکلی که شما مطرح کرديد، مطرح نشد؟

دکتور غني: مورخين محترم ما -خاصتاً استاد غبار، دسترسی به اين اسناديکه من نو ديديم، نداشتند. اين اسناد قابل دسترسی نبود. در پوهنتون امريکايی بيروت اسناد بسيار زياد انگليسه موجود بود وقتيکه من محصل بودم. يک قسمت زياد آنها را سر حمله اول حکومت فارس به هرات من در آنوقت به دقت خواندم و بررسی کردم. وقتيکه سر [تيزس] دوکتورا يم کار ميکردم، سه ماه در آرشييف لندن، آرشييف ملی، موزيم انگلستان وغيره، تقريباً اين را روزانه

تا شام - که موزیم بسته میشد، بررسی کردم. اما این اسناد [نو] مورد دسترسی ما نبود. این اسنادی را که فعلاً من میبینم، این نظر را برابرم واضح ساخته که اهمیت این مسئله در چیست؟ چون اسناد دیگری را که ما داشتیم از آخر قرن نوزده و شروع قرن بیست سر تقسیم آب است در هلمند، اما حکمیت گولد شمید به شکلی که در این اسناد آمده و دلایل خاصش است، در آنوقت قابل دسترسی ما نبود. و همچنین در تاریخ دیپلوماسی خود ما بدبختانه یک نظر داشتیم که دیپلماتهای برجسته در قرن نوزده نداریم و این درست نیست. شخصیت سید نورمحمد شاه به حیث یک دیپلمات ورزیده و یک افغان متعهد بسیار کم مورد توجه قرار میگیرد. تنها چیزیکه به نامش مانده، سید نورمحمد شاه مینه بود. جنبش: منظور تان منطقه یی است که به عبارت دیگر کارته نو خوانده میشود، و متأسفانه هم در محاوره های عامیانه و هم بصورت عام در مکاتیب و صحبت های رسمی این حقیقت فراموش میشود که نام رسمی این منطقه «سید نورمحمد شاه مینه» است و این به پاس خدمات آن شخصیت بزرگ دیپلوماسی ما در قرن نوزده گذاشته شده.

دکتور غنی: بالکل، و این را هم فراموش نکنید که سید نورمحمد شاه از پیشین بود، که فعلاً در بلوچستان است و از یک خانواده بسیار محترم سیدهای منطقه است که تاریخ خاص دارند و این مناسبات عمیقی را که کویته، پشین و این ساحات لورلای وغیره، جز لاینفک خاک افغانستان بودند، این را ما فراموش کرده ایم. در قرن بیست اکثر افغانها سرحدات فعلی خود را بحیث سرحداتی دایمی دانستیم، جز خط دیورند و در آنجا معلومدار آگاهی و حافظه تاریخی ما فرق دارد. اما در این بخش ها چون اینها به سرحدات بین المللی بدل شدند به اندازه کافی ما توجه نداشتیم.

جنبش: که خه هم د امیر حبیب الله خان دوره چې خپرو، کېدای شي ځینو مسایلو ته چې په دغه د سیستان برخه کې پېښ شوي دي، هغې باندې به وغږېږو، خو اوس چې یې بحث دی، زه غواړم لنډه یادونه وکړم چې په دغه پوله کې کشمکش د هغه په دوران کې هم روان و، مثلاً سراج الاخبار د خپل لومړي کال ۱۹۱۱ - ۱۲ کال په گڼو کې دغلته د یوه پوځي ټکر یادونه کوي چې حبیب الله خان مجبورېږي دوه توبه او یوه قطعه هلته ولېږي او په نتیجه کې د فارس له خوا راغلي ایله جاریان یا وسله وال بېرته په شا کړي. یعنې په دغه سیمه کې د گولد شمید منځگړیتوب لاندې په بشپړ ډول له منځه یو نه وړلی شوه.

دکتور غنی: د امیر حبیب الله خان دوره کې دا څو برخې لري چې پس ته چې په هلمند باندې وغږېږو، دا به هم واضح شي. هلمند سیند خپل مسیر بدل کړ، د نولسمې پېړۍ په پای کې او دا نوې نه ده. هلمند [سیند] بار بار خپل بستر بدل کړی. نو د فارس خلکو شروع وکړله چې بې د افغانانو له اجازې نه، چې لویې ویالې وباسي. دلته د هرات سپاه سالار امر وکړ چې دوی مه پرېږدئ. او ځکه یې مخنیوی وشو. دا تویونه او دا یې چې ولېږل د همدې برخه وه او په دې باندې وو چې بیا د انگرېز منځگړیتوب راغی. دې ته مکماهن ولېږل شو. مکماهن برخلاف د گولد شمید څو کلونه تېر کړل. دا لومړی وار و چې د هلمند اوبه یې تخنیکي له نظر نه وڅېړلې، اندازه یې ونیوله، د کمال خان بند یې حدود تعیین کړل چې هغه اوبه چې کمال خان نه راځي پس له هغه نه به. وړاندیز د ده د حکمیت د اوبو په برخه کې فارس

ونه مانه او نتیجه یې دا شوه چې امیر حبیب الله خان هم دا ونه مني. ځکه چې هلمند [سیند] گرځېدلی و، په دې باندې شخړې دوام درلوده. پس له هغه نه فخری پاشا - چې یو ترک سیاستوال و، هغه منځګړی تعیین شو او پس له هغه نه د هلمند وادي کار چې شروع شو، د شاه محمود خان [د صدارت] په دوران کې د ملګرو ملتونو له خوا، یو هیئت چې مشري یې کاناډایي و، اصلاً امریکایانو په وسیله باندې چې د ایران او افغانستان منځ کې منځګړیتوب وکړي، دا تعیین شول - دا وخت ایران دی. یو د دوی نتیجه ته ونه رسېدل تر څو چې [موسی] شفیق صاحب دا غوټه خلاصه کړه.

جنبش: و همانطور که قبلاً یاد آوری شد به مسئله آب هلمند بعداً در یک برنامه دیگر می‌آییم. شما قبلاً تذکر دادید که این تعیین سرحد ما در غرب با فارس، از اولین سرحدهایی بود که مصئون شد و مشخص شد. باز هم یک سوالی را می‌خواهم بپرسم که آیا این شباهت هایی با تعیین سرحدات دیگر در همان زمان یا بعداً توسط نیروهای استعماری داشت، یا این نسخه منحصر به فرد بود؟

دکتور غنی: قبل از این سرحد بلوچستان با فارس تعیین شده بود و در تعیین آن سرحد هم گولدشمید نقش داشت. این شروع تعیین سرحدات است که به یک پروسه عظیم بعد از معاهده برلین در ۱۸۸۵ - که تمام براعظم افریقا را قدرتهای اروپایی استعماری بین خود تقسیم کردند، شروع میشود و دوام میکند تا بعد از ختم جنگ اول جهانی که عراق کنونی، سوریه کنونی، لبنان کنونی، اردن کنونی نتیجه این است. همچنین این دوام میکند، چون پولند را بینید بارها به شکل یک ملت از بین رفته، تقسیم شده و دوباره ایجاد شده و آخرین تغییرات عمده بیکه آمد معلومدار بعد از شکست شوروی در افغانستان بود که جرمنی متحد میشود و کشورهای بالتیک استقلال خود را میگیرند و کشورهای آسیای مرکزی. نکته بیکه واقعاً قابل توجه است، اینست که سرحد غربی و سرحد شمالی ما تغییر نمیکنند. ممالک دیگر تغییرات به مراتب زیادتر داشتند. اما از نگاه تاریخی از اولین سرحداتی است که تعیین میشود و در نتیجه اش، تجاریبیکه از این گرفته شده در تعیین سرحدات دیگر مورد استفاده قرار میگیرد. اگر آن تجارب قبل از این موجود میبود، شاید مسئله به این منوال نمیبود. تعیین سرحد شمال ما چند سال گرفت، و هیئت ها نهایت دقیق بودند و واقعاً قدم به قدم، میل به میل تمام سرحد را گشته اند، در حالیکه گولد شمید یکی از این کارهار را نکرده بود.

جنبش: سری ویلی شی دغه سیستان سیمه کې، دا نوې ناندری چې دې چې ډېرې د ایران له خوا مطرح کېږي او اصلي ریشه یې هم اوبه دي، د همدغه نولسمې پېړۍ له انگریزي حکمیت نه راځي، که نور عوامل پرې اوس وړ زیات شوي دي؟

دکتور غنی: لومړۍ خبره معلومدار دا ده، چې اوبه یوه لانجه ده چې دوامداره ده او عمده دلایل یې د گولدشمید له حکمیت نه راغلل. مگر د هغه په سر مور نور مسایل لرو چې د اهمیت وړ شول. د نن مشکلات هم او همدارنگه د همغږۍ او همکاری امکانات توپیر لري. نو هغه باندې به پس ته راشوو. رېښه په دې کې ده. ځکه که حوزې د سیستان

ته وگورئ، دا یوه واحده حوزه د یوه سیند وه، یعنی د وادي په حيث باندي او د دې د اوبو په انسجام باندي به پس ته وغرېرو. خاصتاً ټول افغانان باید پوه شي چې پس د شوروي د يرغل نه، افغانستان په حقيقت کې ایران ته د ميلياردها ډالرو [معاذل] مفتې اوبه ورکړي او په بدل کې يې هېڅ شی نه دي اخيستي او دا عادلانه نه ده. هغه برخه چې دوی ته ټاکل شوې ده او خدای بښلي شفيق په وضاحت کې معاهدې کې راوړي دي، حق د دوی دی، اما هغه هم په دې باندي تړلی دی چې وچکالي ده يا پرېماني ده؟ او د دوی د انجینرۍ پروژې چې ډېر تر د شلمې پېړۍ د ابتدا په اساس باندي وې او چاپېريال باندي يې توجه نه درلودله، هم دوی ته او هم مور ته ډېر لوی تاوانونه رسولي دي.

جنبش: و در آخر یک سوال حساس را میخواهم ببرسم در این بحث سیستم. معمولاً در این آواخر مخصوصاً در بیست سال دوران جمهوریت بعضی ها مطرح میکردند که اگر قرار باشد اعتراض کنیم بر مرزبندی های دوران استعمار، چرا بر دیورند اعتراض داریم، ولی بر سرحدات غربی و شمالی کشور که همچنان تحت نفوذ قدرتهای بزرگ تعیین شد اعتراضی نداریم که همچنان مثل دیورند قبایل را در دو طرف تقسیم کرد. دلیل اصلی چیست؟ چرا این سرحدات به سرحدات دایمی تبدیل شد، برخلاف دیورند؟

دکتور غنی: دلایلی بسیار واضح است. نکته اول اینست که حکومت فارس قرن نوزده تا حکومت ایران قرن بیست و بیست و یک نهایت فرق دارد. حکومت شاهی فارس -حکومت قاجار، یک حکومت ضعیف، تحت تاثیر روس و انگلیس و در حقیقت تقسیم شده بود به نقاط نفوذ، که شمال تحت ساحه نفوذ روس بود، جنوب تحت ساحه انگلیس. منابع بسیار کم عایداتی داشت. بعد از آن هم که نفت پیدا شد، مقدار زیاد نفع آن را شرکت برتانیایی گرفت که از خاطر آن شخصیت ملی ایران معاصر را -دکتور مصدق را سرش کودتا کردند. بعد از آن یک حکومت مرکزی قوی در ایران بوجود میآید، اول تحت نظر شاه و وقتیکه در سال ۱۹۷۳ اوپیک -یا نهاد تولید کننده های تیل یکجا میشوند، ایران به یک ثروت خاص میرسد، و پروژه های بسیار بزرگ را روی دست میگیرد، که سیستم هم جز آن شامل است. و بعد از آن حکومت جمهوری اسلامی ایران این طریقه را انجام میدهد. از این جهت، نوع مناسبات اجتماعی، زبانی، سیاسی و اداری در این سرحد بصورت اساسی تغییر میکند. این قطعاً شباهتی با دیورند و عمق مناسبات اجتماعی، زبانی و فرهنگی و اینهای ما که وجود دارد، ندارد. سرحد شمال هم در دوران اتحاد شوروی و بعد از آن جمهوریت های آسیایی -بعداً سرش میآیم که چگونه تعیین شد. نکته کلیدی در اینجا شکل دولت سازی، ایجاد مرکزیت قوی برخلاف قرن نوزده است. و همچنین مناسبات قوی اقتصادی با یک اقتصادی که بر تیل حاکم بود و موجب این میشود که خاصتاً بعد از خشکسالی دوران اعلیحضرت، سالهای آخر اعلیحضرت یک قسمت زیاد مردم ما به ایران بروند پشت کار، مسئله ایجاد زندگی بود. و توجه سیستم به آن طرف داشت. اما امروز باز هم وضعیت دیگر رقم است. من تنها برایتان یک سرخط یکی از عمده ترین خبرگزاری های ایران -تسنیم که با نهادهای سپاه وغیره بسته است، میخوانم. «سیستان در حصار بی تدبیری، سراب توسعه صنعتی و وعده های خالی مسوولان». امروز سیستم ما هم به یکی از محروم ترین ولایات ایران بدل شده، چون طریقه مدیریت آب در یک بحران است. بدون همکاری

منطقه ای با افغانستان، سیستان از نگاه زراعتی به پایستاد شده نمیتواند. و ضرورت اینست که در برنامه های بعدی یا هر وقتیکه شما بخواهید ما سر راه چاره مسئله آب - که وقتیکه سر مسئله هلمند و آب هلمند خاصاً گپ میزنیم، سر طرح هایی بیاییم که بتوانیم همکاری دوجانبه را به اساس منافع و احترام مشترک جانین ایجاد کنیم.

جنبش: داکتر صاحب غني ډېره زیاته مننه، د سیستان بحث کې به د خاورې د وېش فصل همدومره بس وبولو، خو خو ځله ژمنه وشوه، د اوبو برخه به یې - چې نن هم لانجې زېږوي، یوې جلا خپرونې ته پرېږدو چې هیله لرم په دې راتلونکو اوونیو کې به یې ان شاءالله ولرو. دلته تاسې او گران اورېدونکي په لوی څښتن سپارم. تر بیا!

دکتور غني: ډېره مننه، بیا هم زما ډېر تاوده سلامونه، ټولو وطنوالو ته.

زنده باد افغانستان، یشه سین افغانستان، تل دې وي افغانستان.